Den kulturelle skolesekken

i samarbeid med

Skedsmo musikk- og kulturskole

Kunstmusikk ”live”

Kompendium til bruk i forbindelse med konsertbesøk

Renessanse

Barokk

Revidert høsten 2014

Renessansen

Renessansen varte fra ca. 1400 til 1600. I musikkhistorien regnes de første 50 årene av 1400-tallet som en overgangstid fra middelalder til renessanse, så renessansen som musikkhistorisk epoke regnes vanligvis fra ca. 1450 til 1600. Ordet renessanse betyr gjenfødelse, og epoken har fått navnet sitt fordi kunstnerne var inspirert av antikken og den gamle greske kunsten. Man kan si at de forsøkte å vekke antikken til live.

Mens folk i middelalderen var under fyrstemaktens og kirkens herredømme, ble det i denne tidsepoken protestert mot all autoritet. Menneskene ville leve sitt liv uavhengig av pave, biskop og prest. Martin Luther førte den protestantiske bevegelsen mot Romas makt. Renessansens idealer førte til en reformasjon med Luther i spissen. Han var svært glad i musikk og har blant annet laget mange salmetekster. Luther har en del av æren for at morsmål kom i bruk ved gudstjenesten i stedet for latin. Reformasjonen skapte store bølger i den katolske kirken og det oppstod en motreformasjon. Trykkekunsten fikk i løpet av renessansen stor betydning for musikken, for på 1500-tallet ble det vanlig å trykke notesamlinger. Det førte til at mer verdslig (ikke-religiøs) musikk ble bevart, og til at folk utenfor hoffet fikk tilgang til musikk til eget bruk.

Vokalmusikken sto sterkt i renessansen, og det ble etter hvert større forskjeller på verdslig musikk og kirkemusikk. I renessansen ble instrumentalmusikken selvstendig, det vil si at den fungerte som ren lytte- og konsertmusikk. Tidligere hadde instrumentalmusikken alltid en funksjon ved siden av den musikalske, som dansemusikk eller som akkompagnement til vokalmusikk.

Instrumenter

Instrumentene fra middelalderen var fortsatt i bruk, men det ble også utviklet flere nye instrumenter. Det ble laget forskjellige størrelser av samme instrument, slik at man fikk «familier» som kunne spille en firstemmig sats. Dagens strykeinstrumenter – fiolin, bratsj, cello og kontrabass – har sine forbilder fra denne tiden. Det ble laget blokkfløyter i fire-fem forskjellige størrelser og det samme var tilfellet med en rekke andre instrumenter. Krumhorn, gamber, cembalo og luttbeslektede instrumenter var ofte i bruk. Selv om det eksisterte mange forskjellige instrumenter, hadde komponistene ennå ikke begynt å skrive for bestemte instrumenter. Man spilte på de instrumentene som var tilgjengelig og som hadde det nødvendige omfanget.

Fire medlemmer av gambefamilien

Stiltrekk/musikalske kjennetegn i renessansen

- Musikken ble flerstemt (gjerne fire ulike stemmer)
- Musikken er rolig, flytende og behagelig (musikk av Palestrina idealet)
- Imitatorisk (stemmene i musikken «hermet» etter hverandre)
- Musikken ble ikke skrevet for et spesielt instrument; man spilte på de instrumentene man hadde tilgjengelig
- Modale tonearter (kirketonearter)

Musikkformer i renessansen

Madrigaler: En verdslig musikkform hvor forfattere skrev dikt og det ble komponert musikk til etter bestemte regler. Tekstene dreide seg om natur og kjærlighet, og det ble svært populært å synge madrigaler både ved hoffene og hjemme hos velstående borgere.

Suiter: Flere dansesatser ble satt sammen til suiter.

Flerkorteknikk: Giovanni Gabrielli utviklet flerkorteknikken i San Marco-katedralen i Venezia, både for vokal- og instrumentalmusikk. Han eksperimenterte med å plassere musikerne på ulike steder i kirken, og lot dem synge og spille vekselsvis eller sammen. Dette dannet grunnlaget for utviklingen av instrumentalmusikken i barokken.

Kjente komponister i renessansen

Komponist	Komponisten er mest kjent for	Musikkeksempel
Giovanni Gabrieli (ca. 1554-1612)	Utviklingen av flerkorteknikk	Madrigaler for 5 stemmer *Sacrae symphoniae I* (for 6–16 stemmer for sang og orkester)
Giovanni Pierluigi de Palestrina (ca. 1525-1594)	Hans musikk ble regnet som idealet for kirkemusikk	Misere (spilles på skolebesøk)
Orlando di Lasso (1532-94)	Skrev musikk i de fleste sjangre, og var opptatt av å understreke teksten	Lanseknektserenaden

Giovanni Gabrielli

Giovanni Pierluigi da Palestrina

Barokken

Barokken regnes som en epoke i musikkhistorien, og varte fra ca. 1600 til 1750. I denne peridoen økte makten hos stat og fyrster, og lederne viste sin makt gjennom musikk og annen kunst. Slott blir overdådig utsmykket, storslåtte kirker blir bygget, og det ble oppført mange teater- og operahus rundt i Europa.

Instrumenter

Mange instrumenter ble forbedret og videreutviklet. Instrumentbyggerne var svært dyktige, og instrumentene fikk nye muligheter som komponistene utnyttet med nye komposisjonsformer. Fiolin, bratsj og cello avløste gambene (selv om de fortsatt var i bruk), og sammen med kontrabassen dannet de grunnlaget for orkesteret. Komponistene begynte å skrive idiomatisk, dvs. at de skrev for et spesielt instrument. Orgelet ble et viktig instrument i barokken.

Stiltrekk/musikalske kjennetegn i barokken

- Energisk, drivende puls
- Taktartene ble understreket i større grad enn tidligere
- Temaene er komponert slik at de må videre (musikken bare «går og går»)
- Terassedynamikk: Klare skiller mellom sterkt og svakt
- Dur-/moll- tonalitet (som musikken i dag)
- Akkordgrunnlaget gir føringer for melodien og stemmeføringen
- Det ble utviklet regler for uttrykk av spesielle følelser (tonemaling/affektlære), f.eks. høye toner = himmel, lave toner = jorden, kromatisk nedgang = sorg, tremolo = frykt
- Hver sats i et verk skulle ha sin egen stemning (skille seg fra hverandre i tempo, styrkegrad og uttrykk)

Concerto a voce sola
Maleri av Gaspare Traversi (1722/23-1770)

Musikkformer i barokken

Verktype	Besetning	Kjennetegn
Opera	Orkester + skuespillere/sangere og kor	Verdslig tekst (ikke religiøs), kostymer, sceneeffekter.
Oratorie	Som opera	Religiøs tekst, spilt i kirken. Ingen kostymer eller sceneeffekter.
Solokonsert	Soloinstrument (f.eks. fiolin, fløyte eller trompet) + orkester	Oftest tre satser med ulikt tempo.
Concerto grosso	Flere instrumenter + orkester	Oftest tre satser med ulikt tempo.
Suite	Instrumentgruppe (strykere eller blåsere)	Flere satser satt sammen. Ofte danser.
Solosonate	Ett melodiinstrument	Antall satser varierte
Sonate	Melodiinstrument + cello/gambe og tasteinstrument	Oftest fire satser med ulikt tempo.

Kjente komponister i barokken

Komponist	Komponisten er mest kjent for	Musikkeksempel
Claudio Monteverdi (1567-1643)	Overgangen mellom renessanse og barokk Den første operakomponisten	Madrigaler (sanger) *Mariavesper* (kirkelig vokalmusikk)
Heinrich Schütz (1585-1672)	Kirkemusikk	Matteus-, Lukas- og Johannespasjonen
Henry Purcell (1659-1695)	Skrev den første kjente engelske opera	Arien *Didos klage* fra operaen *Dido og Aeneas*
Jean Baptiste Lully (1632-1687)	Den franske operaformen, med mange kor- og ballettinnslag	*Tyrkisk marsj* (spilles på skolebesøk)
Johann Pachelbel (1653-1706)	Stykket «Kanon»	*Kanon* (spilles på skolebesøk)
Antonio Vivaldi (1675-1741)	Musikk for strykeinstrumenter Utvikling av konsertformen	Suiten *De fire årstidene* (utdrag spilles på skolebesøk)
Johan Sebastian Bach (1685-1750)	Kirkelig musikk Musikk for orgel Utvikling av fugen	*Jesu Joy* fra kantate 147 (utdrag spilles på skolebesøk) *Air* fra orkestersuite nr. 3 i D-dur (utdrag spilles på skolebesøk)
Georg Friedrich Händel (1685-1759)	Vokalmusikk (oratorier) Feststemt musikk	*Hallelujakoret* fra oratoriet *Messias* *Feiringen* fra suiten *Royal Fireworks* (utdrag spilles på skolebesøk) *Dronningen av Sabas inntog* (utdrag spilles på skolebesøk)

Antonio Vivaldi

Johan Sebastian Bach

DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN

DKS

SKEDSMO KOMMUNE